Mr Ivan Joksić
ATP „MORAVAL“ a.d., Vrnjačka Banja

MALOLETNIČKI ZATVOR* kao „ultima ratio“ u sankcionisanju maloletničke delinkvencije

SAŽETAK: Maloletnička delinkvencija, poslednjih godina, posebno privlači pažnju naučne i šire društvene javnosti. Istovremeno, maloletni učinioci krivičnih dela, pojedinačno i organizovano, sve češće vrše krivična dela, na području takozvanog srednjeg i teškog kriminaliteta. Nadalje, ukoliko ovu problematiku posmatramo iz drugog ugla, maloletni učinioci pripadaju najosetljivijoj kategoriji kriminalne populacije, u okviru koje se, najčešće, „regutuju“ budući učinioci teških krivičnih dela.

Međutim, u okviru čitavog registra mera i sankcija koje se mogu izreći maloletnim učiniocima, maloletnički zatvor predstavlja „ultima ratio“ ili krajnje sredstvo, koje se može izreći, isključivo, starijim maloletnicima. U skladu sa izmenama krivičnog zakonodavstva, po prvi put se kod nas oblast maloletničkog kriminaliteta reguliše posebnim Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica¹ (u daljem tekstu: Zakon o maloletnicima), koji je stupio na snagu 01. 01. 2006. godine. Međutim, Zakon o maloletnicima nije doneo nikakve novine kada je u pitanju maloletnički zatvor, u odnosu na vremenski period kada su odredbe o maloletnicima bile sastavni deo Krivičnog zakona. Ipak, postoje određene izmene u odnosu na vremenski period kada je maloletnički zatvor uveden u naše krivično zakonodavstvo.²

* Rad primljen: 06. 05. 2010. godine.

¹ Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Službeni glasnik RS, br. 85/05.

² Maloletnički zatvor je prvi put uveden u naše krivično zakonodavstvo noveliranjem Krivičnog zakonika iz 1959. godine. Pre ovih izmena, maloletnim učiniocima su izricane kazne koje se izriču punoletnim učiniocima. Videti: Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 1959. godine, Službeni list FNRJ, br. 30/59.

Polazeći od izloženog, u radu ćemo obraditi maloletnički zatvor sa više aspekata: teorijskog, sa područja zakonodavnog i izvršnog zakonodavstva, kao i problematiku vezanu za penitencijarni aspekt ove krivične sankcije i primenu tretmana.

Ključne reči: maloletnički zatvor, maloletni učinilac, resocijalizacija, specijalna prevencija, generalna prevencija, tretman

UVODNA RAZMATRANJA

Maloletnička delinkvencija je danas postala globalni problem koji opterećuje krivična zakonodavstva gotovo svih država. Tokom istorijskog razvoja krivičnih sankcija menjali su se modaliteti reagovanja na kriminalitet. Međutim, kada su u pitanju maloletni učinioци, pribegavalo se njihovom blažem sankcionisanju odnosno kažnjavanju. Ovo podrazumeva da je za isto krivično delo, maloletni učinilac kažnjavan kaznom zatvora u kraćem trajanju, s tim što je istovremeno, naročito kada su u pitanju „stariji” krivični zakonici, izostajala primena talionskog načela za učinjeno krivično delo. Jednom rečju, na maloletne učinioce su se primenjivale iste vrste sankcija ali se vodilo računa da ova starosna kategorija delinkvenata, sa istim ili sličnim sankcijama, bude blaže kažnjena.

U Srbiji su se prema maloletnicima izricale sankcije, „podjednako” kao i u odnosu na punoletne učinioce krivičnih dela, uz određena ublažavanja, npr. po pitanju dužine i vrste izrečene kazne zatvora itd. Međutim, ozbiljniji zahvat u materiju sankcionisanja maloletnih učinilaca krivičnih dela, učinjen je izmenama Krivičnog zakonika iz 1959. godine. Ovim izmenama uvodi se u naše krivično zakonodavstvo posebna kazna maloletničkog zatvora. Ova kazna se može primeniti isključivo prema starijim maloletnicima (16—18 godina starosti). Pri tome, propisuju se restriktivni uslovi za izricanje kazne maloletničkog zatvora. Oni se odnose, kako na učinjeno krivično delo, tako na ličnost učinioca krivičnog dela, uz ispunjenje određenih „sporednih” uslova.

S obzirom da su sve republike bivše SFRJ, nakon raspada savezne države, prenele u svoje krivično zakonodavstvo postojeća (savezna) rešenja, tim pre se to odnosi na oblast regulisanja maloletničke delinkvencije. Tako, zakonsko regulisanje maloletničkog zatvora je „identično” propisano u gotovo svim državama članicama nekadašnje SFRJ. Nadalje, izmeštanjem zakonskog regulisanja maloletničke delinkvencije, u poseban Zakon o maloletnicima, izdvojena je čitava oblast „maloletničkog zakonodavstva” u posebnu (zakonsku) celinu.

Tokom daljeg izlaganja, posvetićemo pažnju zakonskom regulisanju maloletničkog zatvora, problemima u njegovoj primeni, kao i politici izricanja ove krivične sankcije (u odnosu na određena krivična dela i u odnosu prema drugim krivičnim sankcijama) prema maloletnicima.

USLOVI ZA IZRICANJE I ODMERAVANJE KAZNE MALOLETNIČKOG ZATVORA

Poznato je da se maloletnim učiniocima krivičnih dela, najčešće, izriču vaspitne mere. Takođe, Zakonom o maloletnicima je, po prvi put, predviđena mogućnost izricanja vaspitnih naloga,³ kao mera kojima se skreće krivični postupak. Međutim, kada je u pitanju kazna maloletničkog zatvora, Zakon o maloletnicima je u celini preuzeo rešenja iz prethodnog Krivičnog zakona. U tom smislu, ne možemo očekivati značajnije novine, u praksi izricanja i primene zakonskih odredbi koje regulišu ovu kaznu.

Kao što smo rekli, u samom naslovu rada, kazna maloletničkog zatvora predstavlja „ultima ratio” u politici sankcionisanja maloletničke delinkvencije. Dakle, maloletnički zatvor je krajnje sredstvo koje se može primeniti prema maloletnim učiniocima, samo i jedino onda, kada su iscrpljene sve druge mogućnosti izricanja krivičnih sankcija ili mera prema ovoj starosnoj grupi. Međutim, izricanje kazne maloletničkog zatvora trpi ograničenje vezano za maloletnog učinioca, a ono se odnosi na mogućnost izricanja ove kazne samo starijim maloletnicima (16—18. godine). Tako se, (prema članu 28. Zakona o maloletnicima) starijem maloletniku koji je učinio krivično delo za koje je zakonom propisana kazna zatvora teža od pet godina, može izreći kazna maloletničkog zatvora ako zbog visokog stepena krivice, prirode i težine krivičnog dela ne bi bilo opravdano izreći vaspitnu meru. Dakle, potrebno je kumulativno ispunjenje dva uslova: da je u pitanju stariji maloletni učinilac (16—18. godine) i da je učinjeno krivično delo za koje je zakonom propisana kazna zatvora preko pet godina.

Kada je u pitanju **prvi uslov**, situacija je potpuno jasna, jer se isti vezuje za starosni uzrast maloletnog učinioca. U tom pogledu, Zakon o maloletnicima postavlja precizne vremenske granice, s tim što se uzima u obzir starost maloletnog učinioca u vreme izvršenja krivičnog dela (ne u vreme suđenja).⁴

Drugi uslov, propisuje težinu zaprećene kazne zatvora za konkretno krivično delo. Preciznije, težina zakonom propisane kazne zatvora utvrđuje se prema maksimumu, a ne prema minimumu zaprećene kazne. Tako, zaprećeni minimum kazne zatvora ne obavezuje sud prilikom procene sveukupnih uslova za izricanje kazne maloletničkog zatvora. U tom smislu, „ako je maloletnik izvršio krivično delo omogućavanja uživanja opojnih droga navođenjem na uživanje opojne droge, davanjem opojne droge

³ Više o tome: Mr Ivan Joksić, *Alternativne mere (vaspitni nalozi) u krivičnom zakonodavstvu Srbije*, Nauka Bezbednost Policija, br. 3, Beograd, 2007.

⁴ Ovde se, samo uslovno, moramo ograditi uzimajući u obzir odredbe člana 40. Zakona o maloletnicima. Naime, mlađem punoletniku se (18—21. godina) može izreći maloletnički zatvor, u skladu sa odredbom stava 2. istog člana „punoletnom licu koje je krivično delo učinilo kao maloletnik, a u vreme suđenja nije navršilo dvadeset jednu godinu, može se izreći odgovarajuća vaspitna mera..., a iz razloga predviđenih u članu 28. ovog zakona, kazna maloletničkog zatvora”. U tom smislu, postoji navedeno odstupanje od iznetog.

ili stavljanjem prostorija u tu svrhu (član 247. stav 1. KZ) njemu se ne bi mogao izreći maloletnički zatvor zato što je propisan posebni maksimum kazne zatvora do pet godina, pa ovo krivično delo nije od značaja. Ali, takva mogućnost postoji ako je delo učinjeno npr. prema više lica ili je izazvalo naročito teške posledice (stav 2. istog člana) zato što je za ovaj oblik propisan posebni maksimum kazne zatvora do deset godina.”⁵

Navedeni (obavezni) uslovi za izricanje kazne maloletničkog zatvora ne podrazumevaju automatizovano izricanje ove kazne. Naprotiv, potrebno je ispuniti i druge propisane (fakultativne)⁶ uslove, ili bolje rečeno preduslove, okolnosti...⁷ Propisani preduslovi se odnose, kako na lično maloletnog učinioca (subjektivni) tako i na učinjeno krivično delo (objektivni). S tim u vezi, potrebno je prisustvo visokog stepena krivice kod maloletnog učinioca, kao i činjenica da s obzirom na prirodu i težinu krivičnog dela ne bi bilo opravdano izreći vaspitnu meru (član 28. Zakona o maloletnicima). Ovde se zakonodavac, sasvim jasno, opredeljuje za vaspitne mere kao osnovne ili bolje reći glavne krivične sankcije, što dodatno potvrđuje fakultativan karakter kazne maloletničkog zatvora.

Visok stepen krivice podrazumeva postojanje sveukupnih subjektivnih momenata i okolnosti koje karakterišu maloletnog učinioca krivičnog dela, kao i njegov psihički odnos prema učinjenom krivičnom delu. Utvrđivanje ove okolnosti i obrazlaganje u čemu se sastoji traži i sudska praksa jer neobrazlaganje, nedavanje razloga o ovoj odlučnoj činjenici, daje osnov za pobijanje takve odluke suda zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka...⁸ Pod visokim stepenom krivične odgovornosti, u sudskoj praksi, podrazumevamo: svirepost, brutalnost (u smislu nanošenja nepotrebnih povreda žrtvi), upornost, grupno ili pojedinačno planiranje izvršenja krivičnog dela i slično.

Priroda i težina krivičnog dela se u ranijoj sudskoj praksi, najčešće, ogledala u prisustvu teških posledica kao i njihovom odrazu na žrtvu krivičnog dela. Međutim, „teške posledice dela treba da nastupe ne samo u odnosu na konkretno oštećenog, na njegovo zdravlje, imovinu, već je nužno da ih javno mnjenje doživljava teškim jer dovode do uznemirenja, osude, gnušanja od strane javnosti, pa se, u tom smislu, manifestuju na društvo u celini i slično...”⁹ Ipak, posledica, odnosno „teške posledice de-

⁵ Dr Obrad Perić, *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* — drugo dopunjeno izdanje, Beograd, 2007, str. 72.

⁶ Ovo tim pre, zato što je kazna maloletničkog zatvora „fakultativnog karaktera”, pa samim tim, iako su stečeni svi uslovi (obavezni i fakultativni), sud može odustati od izricanja ove kazne. U tom smislu, Zakon o maloletnicima koristi formulaciju: „može se izreći kazna maloletničkog zatvora” (član 28).

⁷ Profesor Perić u svom *Komentar Zakona o maloletnicima*, koristi termin „kriminalno političke okolnosti”, što po mišljenju autora ovoga rada nije daleko od termina „preduslovi, okolnosti”. Videti: Dr Obrad Perić, *op. cit.*, str. 73—74.

⁸ Videti: Nikola Milošević, *Maloletnički zatvor*, JRKK, br. 3/2000, str. 75—76.

⁹ Ibid., str. 74.

la", kako je ova kriminalno-politička okolnost bila formulisana u ranijem zakonodavstvu, među izloženim uslovima nigde se više ne pominje.¹⁰

Maloletnički zatvor se može izreći u vremenskom rasponu od šest meseci (opšti minimum) pa sve do pet godina (opšti maksimum). Međutim, opšti maksimum ove kazne trpi određena ograničenja koja se odnose na mogućnost njenog dužeg izricanja. Tako, za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora dvadeset godina ili teža kazna, ili u slučaju sticaja najmanje dva krivična dela za koja je propisana kazna zatvora teža od deset godina, maloletnički zatvor može se izreći u trajanju do deset godina (član 29. Zakona o maloletnicima). Ovde se zakonodavac rukovodio činjenicom da u slučajevima posebno teških krivičnih dela, kao i u slučaju sticaja krivičnih dela, treba pružiti mogućnost izricanja maloletničkog zatvora u dužem trajanju od opšteg maksimuma od pet godina, pri tom ne dirajući opšti minimum od šest meseci zatvora. Prema pretežnom mišljenju, ne ulazeći dublje u problematiku ovako učinjenog odstupanja od opšteg maksimuma što bi prevazilazilo razmere ovoga rada, smatramo sasvim prihvatljivim navedeno odstupanje od opšteg maksimuma. Pri tome, treba voditi računa na ograničenje propisano članom 139. Zakona o maloletnicima.

U pogledu odmeravanja kazne maloletničkog zatvora, ista se odme-rava u zakonom postavljenim granicama, prvenstveno imajući u vidu svrhu maloletničkog zatvora i sve druge okolnosti koje utiču na visinu kazne (član 54. KZS). Međutim, potrebno je da sud posebno ceni stepen zrelosti maloletnog učinioca i vreme potrebno za njegovo vaspitavanje i stručno osposobljavanje. Navedene okolnosti obavezuju sud da vodi računa o mogućnostima da dužinu izrečene kazne uskladi sa realnim mogućnostima za ispunjenje obaveza koje se nameću maloletnom licu osuđenom na maloletnički zatvor. Takođe, sud mora voditi računa o svrsi maloletničkog zatvora koja se određuje na gotovo istovetan način poput vaspitnih mera „da se nadzorom, pružanjem zaštite i pomoći, kao i obezbeđivanjem opšteg i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti, na vaspitavanje i pravilan razvoj njegove ličnosti, kako bi se obezbedilo ponovno uključivanje maloletnika u društvenu zajednicu". Međutim, Zakon o maloletnicima (član 10. stav 2), propisuje i posebnu svrhu maloletničkog zatvora, kao „vršenje pojačanog uticaja na maloletnog učinioca da ubuduće ne vrši krivična dela, kao i na druge maloletnike da ne vrše krivična dela". Na ovaj način, naglašava se, osim specijalno-preventivnog i retributivni odnosno generalno-preventivni karakter maloletničkog zatvora, za razliku od vaspitnih mera koje karakterišu specijalno-preventivni efekti.

Poseban slučaj predstavlja odmeravanje kazne maloletničkog zatvora za krivična dela u sticaju. U tom pogledu, sud će za krivična dela učinjena u sticaju odmeriti po slobodnoj oceni jednu kaznu u granicama predviđenim članom 29. Zakona o maloletnicima. U slučaju da za jedno od kri-

¹⁰ Dr Obrad Perić, *op. cit.*, str. 75.

vičnih dela učinjenih u sticaju treba izreći maloletnički zatvor a za drugo vaspitnu meru, sud će za sva dela izreći samo kaznu maloletničkog zatvora. Međutim, ukoliko je sud za krivična dela u sticaju utvrdio kazne zatvora i maloletničkog zatvora, izreći će samo zatvor kao jedinu kaznu. Istovremeno, ako sud nađe da bi za neka krivična dela u sticaju trebalo izreći vaspitnu meru, a za druga kaznu zatvora, izreći će samo kaznu zatvora. Osim toga, sud će postupiti na isti način, i u slučaju ako posle izrečene kazne utvrdi da je osuđeni pre ili posle njenog izricanja učinio drugo krivično delo (član 31. Zakona o maloletnicima).

Maloletnički zatvor se, po ugledu na kaznu zatvora kod punoletnih učinilaca, ne može izvršiti ako je proteklo:

1. deset godina od osude na maloletnički zatvor preko pet godina;
2. pet godina od osude na maloletnički zatvor preko tri godine;
3. tri godine od osude na maloletnički zatvor do tri godine.

Zastarelost počinje da teče od pravosnažnosti presude kojom je izrečena kazna maloletničkog zatvora i ističe protekom određenog vremena. Rok zastarelosti se računa prema kazni koju je sud izrekao u presudi. Međutim, Zakon o maloletnicima propisuje samo rokove relativne zastarelosti. Za apsolutnu zastarelost, tok i prekid zastarelosti izvršenja kazne, kao i za nezastarelost izvršenja kazne važiće odredbe čl. 107. i 108. KZ.¹¹

IZVRŠENJE KAZNE MALOLETNIČKOG ZATVORA

Maloletni učinilac se, nakon izricanja kazne maloletničkog zatvora, upućuje na izdržavanje kazne u kazneno-popravni zavod u Valjevu.¹² Ovaj zavod je specijalizovan za izvršenje kazne maloletničkog zatvora, kako u pogledu uslova za izdržavanje u objektu tako i u pogledu službi i osoblja unutar zavoda. U kazneno-popravnom zavodu Valjevo izdržavaju kaznu maloletničkog zatvora maloletni učinioци — muškog pola, dok maloletni učinioци — ženskog pola kaznu izdržavaju u posebnom odeljenju kazneno-popravnog zavoda za žene u Požarevcu.

Kazna maloletničkog zatvora sadrži primenu odgovarajućeg tretmana prema maloletnim učinioцима oba pola, u cilju resocijalizacije osuđenih maloletnika. S tim u vezi, osuđenim maloletnicima tokom izdržavanja kazne omogućuje se: obrazovanje, stručno i radno osposobljavanje za zanimanje prema njihovim sposobnostima, sklonostima i dotadašnjem školskom i radnom angažovanju, u skladu sa mogućnostima kazneno-popravnog zavoda. Osnovu postupanja sa osuđenim maloletnicima čini uključivanje u vaspitno-korisno radno angažovanje uz odgovarajuću naknadu, omogućavanje i podsticanje veza maloletnika sa društvom izvan zavoda

¹¹ Dr Obrad Perić, *op. cit.*, str. 85.

¹² Više o kategorizaciji ustanova za izdržavanje kazne maloletničkog zatvora, kao i načinu njihovog funkcionisanja i aktuelnoj problematici: Dr Dobrivoje Radovanović, *Kategorizacija ustanova za izvršenje krivičnih sankcija u Republici Srbiji*, JRKK, br. 1—2, Beograd, 2000.

putem pisama, telefonskih razgovora, primanja poseta, odsustva i dr., kao i uključivanje u sportsku, kulturnu, umetničku, zabavnu aktivnost i osiguravanje uslova za vršenje verskih obreda (član 138. Zakona o maloletnicima). Ovako određeni sadržaji, za vreme izdržavanja kazne maloletničkog zatvora, omogućuju osuđenom maloletniku da racionalno koristi svoje slobodno vreme kao i da unapredi sebe u svakom pogledu. Jednom rečju, ovo predstavlja solidnu „pripremu” osuđenog maloletnika za postpenalni period na slobodi.

Maloletni osuđenik može ostati u zavodu za maloletnike sve do navršene dvadeset treće godine života, a nakon toga se premešta u kazno-popravne zavode u kojima izdržavaju kaznu zatvora punoletna lica. Ipak, postoji izuzetak od ovog pravila, kada maloletni osuđenik može ostati u zavodu za maloletnike i preko ove starosne granice, ako je to potrebno radi završetka školovanja ili stručnog osposobljavanja, ili ako ostatak neizdržane kazne nije duži od šest meseci, ali najduže do navršene dvadeset pete godine.

Izvršenje kazne maloletničkog zatvora prate problemi koji, već duže vreme, opterećuju osoblje unutar kazno-popravnog zavoda i roditelje/staratelje maloletnog osuđenika. Ovde pre svega mislimo na aktuelnu problematiku vezanu za nepostojanje adekvatne organizacije na nivou uprave za izvršenje zavodskih sankcija Ministarstva pravde, kao i unutar kazno-popravnih zavoda za maloletnike (u Valjevu i Požarevcu). Interesantno je da postoji jedan broj maloletnih osuđenika koji izdržavaju kaznu maloletničkog zatvora u zavodima za punoletne osuđenike. U KPZ Valjevo izdržavaju kaznu maloletničkog zatvora osuđenici na dugotrajnije kazne (bliži su opštem maksimumu od 10 godina zatvora). Nadalje, u KPZ Valjevo se, u 26. godini života, javio na izdržavanje kazne „maloletni” osuđenik koji se sve do tada koristio zakonskim mogućnostima da izbegne izdržavanje kazne.¹³

U pogledu mera obezbeđenja, KPZ za maloletnike Valjevo bitno se ne razlikuje od zatvora za punoletne osuđenike. Zatvorenici imaju pravo na rad, za koji dobijaju 20% minimalne zarade, tako što 70% moraju potrošiti u zatvorskoj kantini, a ostatak novca čini štednju koju dobijaju prilikom izlaska iz zavoda. U zavodu postoji služba za prevaspitavanje koja sprovodi tretman, utvrđen u roku od 30 dana od prijemnog boravka osuđenika na početku izdržavanja kazne zatvora. Nakon izdržane kazne, služba prevaspitavanja daje sledeće ocene: prevaspitan, nije prevaspitan ili neodređenu ocenu. Maloletni osuđenici, tokom izdržavanja kazne zatvora, često pribegavaju međusobnim fizičkim obračunima u cilju sticanja „određenih pozicija” u zatvoreničkoj populaciji. Pri tome, osoblje u zavodu može izreći odgovarajuće sankcije maloletnom osuđeniku koji se „ogrešio” o pravila predviđena Pravilnikom o kućnom redu KPZ Valjevo.

¹³ *Prevaspitavanje po zakonu* (članak), Izvor: NIN 2468 — 28. septembar 2001. godine.

Po „ugledu” na kaznene ustanove za izdržavanje kazne zatvora pu-noletnih osuđenika, maloletni osuđenici, unutar zavoda, formiraju neformalne grupe. Ove grupe se formiraju na osnovu „zemljačke pripadnosti” maloletnih osuđenika, kao i poznanstva sa slobode, po kriminalnom statusu pre dolaska u zavod itd. Da bi novopridošli maloletni osuđenik postao pripadnik grupe potrebno je da se dokaže, tako što će pokazati: spremnost, neustrašivost, svest o zajedničkom interesu u grupi itd. Osim toga, maloletni osuđenik mora da „položi prijemni ispit” kako bi postao član grupe. Ovo podrazumeva da, po naredbi, napadne i povredi drugog osuđenika, suprotstavi se službi obezbeđenja u zavodu itd.¹⁴ Međutim, u zavodu postoji više neformalnih grupacija maloletnih osuđenika koje se obračunavaju među sobom u želji da dobiju prevlast u „kolektivu”.¹⁵

Kao što smo istakli, svrha maloletničkog zatvora se poklapa sa svrhom vaspitnih mera, s tim što je svrha maloletničkog zatvora i „vršenje pojačanog uticaja na maloletnog učinioca da ubuduće ne vrši krivična dela, kao i na druge maloletnike da ne vrše krivična dela”. Dakle, osim specijalne, izricanjem maloletničkog zatvora ostvaruje se i generalna prevencija. Preneseno na teren izvršenja maloletničkog zatvora, potrebno je osmisliti takav tretman maloletnom osuđeniku, kojim bi se u potpunosti ostvarila svrha ove kazne. Zato su u zavodu stalno zaposlena stručna odnosno profesionalna lica (psiholog, pedagog, lekar i dr.), kao i vaspitači koji učestvuju u sprovođenju tretmana. S obzirom da je resocijalizacija maloletnih osuđenika osnovni cilj izvršenja maloletničkog zatvora, neophodno je u potpunosti ostvariti vaspitnu funkciju ove kazne.

Međutim, primetno je prisustvo narkotika među maloletničkom populacijom. Zabrinjavajući je primer da je osoblje¹⁶ unutar zavoda, u saradnji sa maloletnim osuđenikom, učestvovalo u unošenju narkotika i njegovom rasturanju među zatvorskom populacijom.

USLOVNI OTPUST

Lice osuđeno na kaznu maloletničkog zatvora može biti uslovno otpušteno, pre izdržane/izrečene kazne, ukoliko su ispunjeni zakonski uslovi

¹⁴ Poslednji veliki obračun grupa kada su „sevali bodeži i štangle” dogodio se 1992. godine. „Oni imaju radionice i lako im je da naprave neke bodeže koje uspevaju da iznesu i pored obavezne kontrole koju na izlasku iz radionica i pogona sprovode stražari. Prode se i carina”, ibidem.

¹⁵ Zabeležen je slučaj tuče dve grupe osuđenika kada je više osoba povređeno. Tako je, u junu mesecu 2007. godine, u KPZ Valjevo jedan štićenik nastradao, jer je preminuo od zadobijenih povreda, dok je drugi štićenik teže povređen: *Tuča u KPZ Valjevo, više štićenika povređeno* (članak), Beta, 02. 11. 2009.

¹⁶ Kao primer, možemo navesti slučaj hapšenja i osude radnika KPZ Valjevo Radenka Milivojevića. On je zajedno sa jednim štićenikom zavoda, preko punjača mobilnih telefona, pokušao da unese drogu u zavod. Osim njega, na kaznu zatvora je osuđen i štićenik zavoda. Radnik je osuđen na 9 meseci zatvora a štićenik zavoda na 6 meseci zatvora, zbog pomoći u izvršenju krivičnog dela: *Radnik unosio drogu u maloletnički zatvor* (članak), Beta, 14. 05. 2009.

za uslovni otpust. Zakon o maloletnicima propisuje mogućnost uslovnog otpuštanja lica kome je izrečena kazna maloletničkog zatvora ako je izdržalo 1/3 izrečene kazne, ali ne pre nego što je proteklo šest meseci. Zakonodavac, u pogledu ličnosti osuđenika, postavlja prilično komotan uslov za uslovni otpust. On se ogleda u zakonskoj formulaciji „ako se na osnovu postignutog uspeha izvršenja može opravdano očekivati da će se na slobodi dobro ponašati i da neće vršiti krivična dela” (član 32. stav 1). Uz uslovni otpust se može odrediti i neka od mera pojačanog nadzora, dajući pri tome mogućnost primene jedne ili više odgovarajućih posebnih obaveza.

O uslovnom otpustu maloletničkog zatvora odlučuje veće za maloletnike prvostepenog suda. Donošenju odluke o uslovnom otpustu prethodi molba maloletnika. Prilikom razmatranja podnete molbe za uslovni otpust veće za maloletnike može „usmeno saslušati maloletnika, njegove roditelje, predstavnike organa starateljstva i druga lica i pribaviti izveštaj i mišljenje kazneno-popravnog zavoda o opravdanosti uslovnog otpusta. Usmeno saslušanje maloletnika obavezno je ako se odlučuje o uslovnom otpustu posle dve trećine izdržane kazne, osim ako veće za maloletnike, na osnovu dostupne dokumentacije, ne oceni da su ispunjeni uslovi za uslovni otpust” (član 144. stav 3). U pogledu opoziva uslovnog otpusta i pitanja vezanih za njegovu mogućnost odlučuje sud koji je doneo odluku o uslovnom otpustu.

POSTPENALNA POMOĆ

Poznato je da se uspešnost izrečene i izdržane kazne maloletničkog zatvora meri u odnosu na prisutnost recidiva kod maloletnih osuđenika, a nakon izdržane kazne. Često, uspešno sproveden tretman i vladanje maloletnika u zavodu derogira loše organizovan postpenalni tretman ili bolje rečeno njegovo odsustvo. Preciznije, maloletni osuđenik se nakon izdržane kazne maloletničkog zatvora vraća na ulicu i u okruženje koje je negativno uticalo na njegovu ličnost. Kao posledica neadekvatno sprovedenog postpenalnog tretmana prema maloletniku, čini pojava recidiva i ponovno uspostavljanje odnosno nastavak „kriminalne karijere”.

Uzimajući u obzir navedeno, zakonodavac je obavezao organ starateljstva da tokom trajanja maloletničkog zatvora održava stalnu vezu sa maloletnikom, njegovom porodicom i zavodom, u kome izdržava kaznu, kako bi pripremio maloletnog osuđenika za život posle izvršene kazne. Nadalje, kazneno-popravni zavod je dužan da, najkraće tri meseca pre otpuštanja maloletnog osuđenika, obavesti o tome roditelje/usvojioce/staraoce maloletnika, kao i nadležni organ starateljstva, uz predlog mera koje bi trebalo preduzeti prema maloletniku, nakon njegovog otpuštanja iz zavoda. Osim toga, roditelji/staratelji maloletnika dužni su da o povratku maloletnika u porodicu obaveste nadležni organ starateljstva. Nadležni organ starateljstva ima posebnu obavezu zbrinjavanja otpuštenog maloletnika

bez roditelja, odnosno maloletnika koji nema sredene stambene i porodične prilike.

Ipak, stvari stoje potpuno drugačije, naročito po pitanju saradnje na relaciji: maloletnik—nadležni organ starateljstva—sud—maloletnikova porodica. U praksi, ovako postavljene veze i relacije postaju labave, isuviše formalizovane i svedene na obavezno javljanje ili povremene obilaske. Jednom rečju, ovako postavljene veze se održavaju tokom trajanja kazne u kazneno-popravnom zavodu kao i određeno (kraće) vreme neposredno po otpuštanju iz zavoda, odnosno kazna maloletničkog zatvora sve više podseća na jednu „beznačajno modifikovanu i delimično redukovanu kaznu zatvora”.¹⁷

OBIM I DINAMIKA IZRICANJA MALOLETNIČKOG ZATVORA

Kao što smo rekli, vaspitne mere predstavljaju glavne krivične sankcije koje se izriču maloletnim učiniocima krivičnih dela. Takođe, novodonetim Zakonom o maloletnicima (2006. godine), otvorena je mogućnost za skretanje krivičnog postupka preko izricanja vaspitnih naloga. Međutim, jedina kazna koja se može izreći maloletnim učiniocima jeste maloletnički zatvor. S obzirom da se maloletnički zatvor može izreći jedino starijim maloletnicima, kao i da se njegovim izricanjem i izvršenjem najdublje zadire u ličnost maloletnog učinioca, razumljiv je poseban odnos zakonodavca prema ovoj krivičnoj sankciji. U tom smislu, prisutna je tendencija u izricanju krivičnih sankcija prema modelu od lakše ka težoj, s tim što maloletnički zatvor predstavlja „ultima ratio” ili krajnje sredstvo u sankcionisanju maloletničke delinkvencije. U sledećoj, tabeli 1, prikazaćemo odnos između ukupno osuđenih maloletnih učinilaca i broja/procenta izrečenih kazni maloletničkog zatvora.

Tabela 1. Osuđena maloletna lica prema (ukupno) izrečenim krivičnim sankcijama,¹⁸ 2004—2008.

Godina	2004.		2005.		2006.		2007.		2008.	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Ukupno osuđenih malol.	1983	100,0	2234	100,0	1566	100,0	1996	100,0	2229	100,0
Maloletnički zatvori	10	0,8	7	0,5	17	1,6	30	2,6	17	1,4

¹⁷ Nikola Milošević, *op. cit.*, str. 84.

¹⁸ U radu ćemo, između ostalih, koristiti zvanične podatke Republičkog zavoda za statistiku Srbije, objavljene na veb sajtu: www.stat.gov.rs. Međutim, postoji nepoklapanje podataka, između stvarnog broja izrečenih kazni maloletničkog zatvora i onih koji su prikazani u Republičkom zavodu za statistiku. Tako, prema podacima zavoda u 2005. godini izrečeno je 7 kazni maloletničkog zatvora dok prema podacima iz sprovedenog istraživanja iste godine izrečeno je 10 kazni maloletničkog zatvora (4 u Beogradu, 5 u Novom Sadu i 1 u Nišu). Videti: Dr Obrad Perić, Nikola Milošević i mr Ivana Stevanović, *Politika izricanja krivičnih sankcija prema maloletnicima u Srbiji*, Beograd, 2008, str. 118. i dalje.

Prikazani podaci iz tabele 1. potvrđuju činjenicu da se, u praksi, maloletnički zatvor retko izriče. Procentualno posmatrano, maloletnički zatvor nije prešao 3% od ukupnog broja izrečenih (ostalih) krivičnih sankcija prema maloletnicima (za navedeni vremenski period). Nadalje, u tabeli 2, prikazaćemo ukupan broj izrečenih kazni maloletničkog zatvora po većim gradovima u Srbiji.

Tabela 2. — Broj izrečenih kazni maloletničkog zatvora (po gradovima), 2003—2005.

Godina	Novi Sad	Pančevo	Beograd	Kragujevac	Novi Pazar	Niš
2003.	1	1	4	/	2	/
2004.	/	2	1	/	1	/
2005.	5	/	4	/	/	1
Ukupno	6	3	9	/	3	1
						22

Na osnovu prikazanih podataka, po gradovima, možemo uočiti trend nejednakog broja izrečenih kazni maloletničkog zatvora, zavisno od grada do grada. Ipak, ako ukrstimo broj stanovnika (u gradovima) sa brojem izrečenih kazni maloletničkog zatvora vidimo očiglednu nesrazmeru. U Kragujevcu, u navedenom vremenskom periodu, nije izrečena nijedna kazna maloletničkog zatvora, dok je u Nišu izrečena samo jedna kazna. Interesan je podatak da je u Pančevu i Novom Pazaru izrečeno po tri kazne, što je nesrazmerno u odnosu na broj stanovnika u navedenim gradovima. Jednom rečju, ne postoji precizno objašnjenje za različito tretiranje maloletničkog zatvora u praksi okružnih/viših sudova.¹⁹

U pogledu vremenskog trajanja izrečenih kazni maloletničkog zatvora, prisutna je njihova nejednaka dužina. Tako, u vremenskom periodu 2004—2008. godine, izrečeno je ukupno: 52 kazne (od 6 meseci do 2 godine) odnosno 64,20%, 17 kazni (od 2 do 5 godina) odnosno 20,99%, 12 kazni (od 5 do 10 godina) odnosno 14,81%.²⁰

U kazneno-popravnom zavodu u Valjevu, trenutno, izdržava kaznu maloletničkog zatvora svega 37 osuđenika. Od ukupnog broja osuđenika, njih 16 je izvršilo krivično delo teškog ubistva. Nadalje, ¼ ukupnog broja osuđenika boravi u poluotvorenom odeljenju zavoda, 9 od 37 osuđenika se nalazi u odeljenju sa pojačanim nadzorom itd.

Na osnovu prikazanih podataka, vidimo da se maloletnički zatvor, zaista, proređeno izriče odnosno da se ova kazna koristi kao krajnje sredstvo u kriminalnoj politici prema maloletnicima.

¹⁹ Zabrinjavajući je podatak da maloletnici sve češće vrše krivična dela sa elementima nasilja, ugrožavanja života i tela, kao i da raste ukupan broj učinjenih krivičnih dela od strane maloletnika. Samo u 2009. godini, što predstavlja najsvežije podatke, možemo konstatovati da stanje postaje alarmantno. Nadalje, svako 10 krivično delo u Srbiji vrši maloletnik, izvršeno je više od 3.500 krivičnih dela, od toga: 16 pokušaja ubistva, 5 ubistva, 2.238 krađa. Izvor: TV B92.

²⁰ Izvor: Statistika pravosuđa — Saopštenje br. 138, Republički zavod za statistiku Srbije, str. 3.

U suzbijanju i sankcionisanju maloletničke delinkvencije društvo ima na raspolaganju široku lepezu mera i sankcija. Jednu od tih sankcija predstavlja maloletnički zatvor, kao „ultima ratio” odnosno krajnje sredstvo u sankcionisanju maloletničke delinkvencije. Preciznije, maloletnički zatvor predstavlja jedinu kaznu koja se može izreći isključivo starijim maloletnicima.

Dosadašnja praksa u izricanju i izvršenju maloletničkog zatvora pokazala je da sudovi imaju veoma restriktivni pristup prilikom sagledavanja zakonskih mogućnosti za izricanje ove sankcije. Ovakav pristup se reflektuje na ukupan broj izrečenih kazni maloletničkog zatvora koji ne prelazi 5% od broja izrečenih krivičnih sankcija i mera prema maloletnicima. Međutim, u praksi, izvršenje maloletničkog zatvora karakteriše niz osobenosti koje dovode u pitanje njegovu pravilnu primenu. Najnoviji podaci pokazuju da se prema maloletnim osuđenima, često, primenjuje tzv. „zgusnuti tretman”, uslovljen kratkotrajno izrečenim maloletničkim zatvorom. Jednostavno, ovde ne možemo govoriti o realizaciji tretmana u klasičnom smislu jer njegovo potpuno organizovanje i primena zahtevaju znatno duži vremenski period od 6 meseci ili jedne godine.

Poseban odeljak u radu posvetili smo postpenalnom periodu koji, neretko, utiče na pojavu recidiva kod maloletnih osuđenika otpuštenih iz kazneno-popravnog zavoda. U praksi, nedostaje pravilna organizacija postpenalnog tretmana koju bi pratili odgovarajući sadržaji, prilagođeni ličnosti maloletnika. Ovo je posledica nepostojanja, a često odsustva saradnje na relaciji: maloletnik — nadležni organ starateljstva — sud — maloletnikova porodica. U tom smislu, po našem mišljenju, potrebno je dodatno angažovanje nevladinog sektora u vidu odgovarajućih programskih sadržaja, po ugledu na države koje pripadaju anglosaksonskom pravnom području.

LITERATURA

1. Dr Obrad Perić, *Maloletnički zatvor*, Beograd, 1979.
2. Dr Obrad Perić, *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Beograd, 2007.
3. Dr Obrad Perić, Nikola Milošević i mr Ivana Stevanović, *Politika izricanja krivičnih sankcija prema maloletnicima u Srbiji*, Beograd, 2008.
4. Mr Ivan Joksić, *Alternativne mere (vaspitni nalozi) u krivičnom zakonodavstvu Srbije*, Nauka Bezbednost Policija, br. 3, Beograd, 2007.
5. Nikola Milošević, *Maloletnički zatvor*, JRKK, br. 3, Beograd, 2000.
6. Nikola Milošević, *Lišenje slobode maloletnika*, Pravni život, br. 9, Beograd, 2006 (tom 1).
7. Nikola Srzentić, dr Aleksandar Stajić i dr Ljubiša Lazarević, *Krivično pravo Jugoslavije — opšti deo*, Beograd, 1998.

8. Dr Đorđe Ignjatović, *Kaznena reakcija u 21. veku — izazovi i dileme*, 18. seminar prava, Budva, 7—9. jun 2006.
9. Dr Đorđe Ignjatović, *Maloletničko krivično pravo između bolećivosti i retributivnosti*, Pravni život, br. 9, Beograd, 2004.
10. Dr Miloš Babić i dr Ivanka Marković, *Krivično pravo — opšti dio*, Banja Luka, 2009.
11. Dr Dobrivoje Radovanović, *Kategorizacija ustanova za izvršenje krivičnih sankcija u Republici Srbiji*, JRKK, br. 1—2, Beograd, 2000.
12. *Prevaspitavanje po zakonu* (članak), NIN 2468 — 28. septembar 2001.
13. *Tuča u KPZ Valjevo, više štićenika povređeno* (članak), Beta 02. 11. 2009.
14. *Radnik unosio drogu u maloletnički zatvor* (članak), Beta 14. 05. 2009.
15. Statistika pravosuda — Saopštenje br. 138, Republički zavod za statistiku Srbije.
16. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Službeni glasnik RS, br. 85/05.
17. Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 1959. godine, Službeni list FNRJ, br. 30/59.

VEB SAJTOVI

1. www.b92.net
2. www.beta.co.rs
3. www.stat.gov.rs

JUVENILE DETENTION as „ultima ratio” in sanctioning juvenile delinquency

Ivan Joksić, LL.M.

Summary

The juvenile delinquency attracts attention of science and general public in the last few years. At the same time, juvenile offenders, individually or collectively in organized groups, commit crimes more often in the area of the so called medium and severe crime. Furthermore if this issue is analyzed from a different angle, juvenile offenders belong to the most sensitive category of the criminal population, where most often the future severe criminal offenders are being „recruited”.

However among the entire list of measures and punishments that may be imposed against the juvenile offenders, juvenile detention constitutes „ultima ratio” or the last resort which may be imposed only against older juveniles. In line with the changes of the criminal law, the juvenile crime is for the first time regulated by the special Law on Juvenile Offenders and Criminal Law Protection of Juveniles (hereinafter: Law on Juveniles), which entered into force on January 1, 2006. However, the Law on Juveniles did not introduce any novelties related to the issue of juvenile detention, comparing it to the time when the provisions on juveniles were constituent part of the Criminal Act. However, there are some changes, different from the time when the juvenile detention was introduced into our law.

Based on that, in this paper we will analyze juvenile detention from different aspects: theoretical, from the aspect of legislative and executive law, as well as penitentiary aspect of this criminal punishment and its treatment.

Key words: juvenile detention, juvenile offender, re-socialization, special prevention, general prevention, treatment